

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

ДЯГІЛЄВА ЛЮДМИЛА ДМИТРІВНА

УДК 378.09

**ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ ДО
РОБОТИ В МІЖНАРОДНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ**

Спеціальність 13.00.04
“Теорія і методика професійної освіти”

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Здобувач

Дягілєва Л.Д.

Хмельницький – 2004

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник: **академік Академії правових наук,
доктор юридичних наук, професор
Бандурка Олександр Маркович,
Національний університет внутрішніх справ,
президент університету.**

Офіційні опоненти:

**доктор педагогічних наук, професор Пометун Олена Іванівна,
Інститут педагогіки АПН України, лабораторія суспільствознавчої освіти, завідувач
лабораторії;
кандидат педагогічних наук, доцент Юрас Ірина Іванівна, Національна академія
Служби безпеки України, спеціальна кафедра № 25, доцент кафедри.**

Провідна установа:

**Київський інститут внутрішніх справ України, кафедра педагогіки та кадрової
роботи, Міністерство внутрішніх справ України, м. Київ.**

**Захист відбудеться “ 25 ” червня 2004 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої
вченої ради К.70.705.02 Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького за адресою: 29003, Хмельницький – 3, вул. Шевченка 46, зал
засідань.**

**З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної академії Державної
прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького (29003, м. Хмельницький,
вул. Шевченка, 46).**

Автореферат розіслано “ 24 ” травня 2004 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат педагогічних наук,
доцент**

Сердюк Ю. І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Активна міжнародна правоохоронна діяльність України, прийняття її у члени Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, зростання попиту на працівників правоохоронних органів України для виконання миротворчої діяльності у складі Цивільної поліції Організації Об'єднаних Націй визначають необхідність підготовки висококваліфікованих кадрів, які представлятимуть органи внутрішніх справ України на міжнародній арені. Актуальність проблеми професійної підготовки майбутніх правоохоронців до міжнародної діяльності та недостатній рівень знань абітурієнтів, які вступають до ВНЗ МВС, висувають перед педагогічною наукою, викладачами вищої школи цілу низку завдань, пов'язаних з підвищенням якості професійної підготовки майбутніх правоохоронців, зокрема, до роботи у міжнародних організаціях. Проте, аналіз масової практики навчання у ВНЗ МВС України показує, що не завжди навчальний процес відповідає вимогам сучасності, як з точки зору змісту навчання, так і застосовуваних технологій та засобів навчання.

Підготовці фахівців у вищій школі завжди приділялась увага у роботах науковців. Теоретичну основу проблеми професійної підготовки працівників міжнародних правоохоронних організацій розробили М.І. Ануфрієв, О.М. Бандурка, Г.О. Свислоцький, О.О. Теличкін, Л.Ф. Шестопалова. Авторами було розглянуто організаційно-управлінські й соціально-психологічні аспекти підготовки працівників правоохоронних органів України до діяльності у складі Цивільної поліції ООН. Питання професійної підготовки працівників правоохоронної системи досліджували В.Г. Андросюк, О.В. Афанасьєва, О.М. Бандурка, С.Я. Батишев, І.Ф. Колонтаєвська, В.С. Медведєв, О.П. Не-симко, Ю.М. Оборотов, А.В. Ромашко, С.С. Сливка, А.М. Столяренко.

Оскільки проблеми професійної підготовки майбутніх правоохоронців пов'язані з підвищенням ефективності процесу навчання у ВНЗ, то предмет нашого дослідження потребував аналізу праць Ю.К. Бабанського, І.Я. Лернера, О.М. Пехоти, М.М. Скаткіна, А.М. Сохора, В.О. Тюріної, Т.І. Шамової, в яких представлено шляхи активізації пізнавальної діяльності тих, хто навчається, розглядаються питання оптимізації навчання та аналізуються методи і засоби його вдосконалення.

Пізнавальні задачі та завдання, як один із важливих дидактичних засобів удосконалення організації та результатів навчального процесу, пропонували Г.О. Балл, В.І. Загвязинський, С.Ф. Жуйков, І.Я. Лернер, М.І. Махмутов та інші.

Тобто, одним із шляхів підвищення ефективності навчання сучасна дидактика вважає створення комплексу пізнавальних задач “перспективних”, “стратегічних” (Ю.К. Бабанський, М.А. Данилов, Б.П. Єсіпов, В.І. Загвязинський, Б.І. Коротяєв, Т.І. Шамова та ін.), або спеціальних випереджаючих пізнавальних завдань (С.В. Калініна, А.Ф. Кузнєцова, С.М. Ли-сенкова, О.М. Пехота, М.Е. Пісоцька, І.М. Трубавіна).

Проте залишаються невирішеними питання розробки змісту професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи у міжнародних правоохоронних організаціях, створення дидактичної системи організації такої підготовки.

Таким чином, актуальність даної проблеми, її недостатня теоретична розробленість та практичне значення обумовили вибір теми дисертаційного дослідження, а саме: “Підготовка курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проводилось у рамках комплексної програми кадрової політики в органах внутрішніх справ (розділ 9.4: основні напрямки кадрової політики в сфері міжнародного співробітництва та

миротворчої діяльності), затвердженої Міністерством внутрішніх справ України; “Тематики пріоритетних напрямків фундаментальних та прикладних досліджень вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ МВС України на період 2002 – 2005 років (розділ 5. Удосконалення системи підготовки кадрів для органів внутрішніх справ п. 5.2 Проблеми професійної орієнтації; професійного відбору та професійної підготовки працівників ОВС)”, затвердженої наказом МВС України від 30 червня 2002 р № 535 та є складовою планів наукових досліджень Національного університету внутрішніх справ на 2001-2005 рр. “Проблеми удосконалення форм та змісту навчального процесу у ВНЗ МВС України” (протокол № 3 від 23 березня 2001 року). Тема зареєстрована Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол №8 від 30 жовтня 2001 року).

Об’єкт дослідження – процес професійної підготовки курсантів у ВНЗ МВС України.

Предмет дослідження – зміст і організація професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити дидактичну систему організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що якість професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до міжнародної правоохоронної діяльності підвищиться в результаті впровадження в навчальний процес спеціально розробленої дидактичної системи організації такої підготовки, за наявності моделі професійної підготовки та комплексу завдань, що сприяють такому процесу.

Відповідно до мети і гіпотези визначені такі **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури вивчити завдання, функції, види (напрями) міжнародної правоохоронної діяльності й побудувати модель професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях.

2. Визначити зміст та теоретично обґрунтувати дидактичну систему організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях.

3. Визначити критерії, показники та рівні готовності курсантів до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях.

4. Розробити комплекс професійно орієнтованих пізнавальних завдань випереджаючого характеру професійної спрямованості як одного з компонентів дидактичної системи організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до міжнародної правоохоронної діяльності.

5. Експериментально перевірити ефективність розробленої дидактичної системи організації та моделі професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до міжнародної правоохоронної діяльності.

Методологічною основою дослідження є основні положення педагогічної та психологічної теорії про навчання як шлях цілісного формування особистості та процес її творчої самореалізації; про сутність навчально-виховного процесу як специфічної форми суспільної діяльності; загально-філософські та соціально-педагогічні положення теорії особистості; положення вітчизняної педагогічної і психологічної науки щодо вимог до рівня професійної підготовки фахівців правоохоронної діяльності.

Теоретичною основою дослідження стали праці вчених з філософії освіти (В.П. Андрущенко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень); положень та висновків теорій пізнання та діяльності

(Л.С. Виготський, О.М. Леонт'єв, С.Л. Ру-бінштейн, Н.Ф. Тализіна); принципів системного підходу до процесу навчально-пізнавальної діяльності та її структурних компонентів (М.С. Каган, Т.І. Шамова); положень професійної педагогіки, що стосуються поєднання загальноосвітньої і спеціальної підготовки, забезпечення професійної спрямованості навчального процесу (С.Я. Батишев, С.У. Гончаренко, Ю.М.Оборотов, О.В. Афанасьєва); ідей щодо організації випереджаючої навчально-пізнавальної діяльності за допомогою пізнавальних завдань (С.В.Калініна, А.Ф. Кузнєцова, С.М. Лисенкова); принципів побудови системи перспективних пізнавальних задач (І.Я. Лернер, А.М. Матюшкін).

Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань, перевірки сформульованої гіпотези використовувався комплекс теоретичних і емпіричних **методів дослідження**:

- *теоретичні методи* (аналіз наукових джерел з проблеми дослідження, синтез, порівняння, моделювання, узагальнення) використовувалися з метою вивчення психолого-педагогічної літератури і визначення концептуальних засад дослідження, уточнення сутності та особливостей професійної діяльності та підготовки правоохоронців до роботи у міжнародних правоохоронних організаціях;

- *емпіричні методи* (анкетування, бесіда, пряме і непряме спостереження, метод експертних оцінок, самооцінки, тестування) застосовувалися з метою вивчення ефективності дидактичних шляхів і засобів професійної підготовки курсантів до міжнародної правоохоронної діяльності;

- *констатуючий та формуючий педагогічний експеримент* використовувалися з метою перевірки ефективності розробленої дидактичної системи професійної підготовки майбутніх правоохоронців до роботи у міжнародних правоохоронних організаціях;

- *методи математичної статистики* застосовувались для опрацювання отриманих даних і встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами і процесами.

Етапи і дослідно-експериментальна база дослідження. Дослідження за темою дисертації проводилося поетапно на базі Національного університету внутрішніх справ. Всього у дослідженні взяли участь 216 працівників органів внутрішніх справ, слухачів і ад'юнктів; 58 викладачів та 305 курсантів університету.

На першому етапі (2000 – 2001 рр.) визначався стан вивчення проблеми в психолого-педагогічній науці, аналізувалася практика роботи ВНЗ МВС України, формувалися гіпотеза і завдання, розроблялася методика експериментального дослідження.

На другому етапі (2001 – 2003 рр.) – шляхом використання емпіричних методів здійснено констатуючий та формуючий педагогічний експерименти, метою яких стала розробка та перевірка експериментальної дидактичної системи професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до міжнародної правоохоронної діяльності.

На третьому етапі (2003 – 2004 рр.) проводився теоретичний аналіз і узагальнення матеріалів, отриманих в період дослідно-експериментальної роботи, впровадження висновків і рекомендацій у практику, літературне оформлення дисертації.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в тому, що:

- вперше розроблено і теоретично обґрунтовано дидактичну систему організації та модель професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до міжнародної правоохоронної діяльності;

- визначено професійно значущі якості працівників міжнародних правоохоронних організацій та основні складові змісту їх професійної підготовки;

- дістали подальшої конкретизації критерії, показники та рівні професійної готовності курсантів ВНЗ МВС України до міжнародної правоохоронної діяльності;

- розроблено, теоретично обґрунтовано та впроваджено в процес навчання курсантів ВНЗ МВС України комплекс професійно орієнтованих пізнавальних завдань як одного з

основних компонентів дидактичної системи організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до міжнародної правоохоронної діяльності.

Практичне значення дослідження: запропоновано і апробовано дидактичну систему організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях та модель професійної підготовки курсантів до такої діяльності, які можуть бути використані для підготовки спеціалістів у інших вищих військових навчальних закладах. Основні положення дисертаційного дослідження впроваджено у навчальний процес Харківського військового університету (акт впровадження від 12.11.03 р.), Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури на військово-будівельному факультеті (акт впровадження від 10.03.04р.) та Національного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 22.03.04).

Надійність і вірогідність результатів роботи забезпечується всебічним розглядом предмета дослідження, опорою на наукову методологію при розробці вихідних теоретичних положень, використанням комплексу взаємопов'язаних методів відповідно до мети, гіпотези та завдань дослідження; поєднанням кількісного і якісного аналізу отриманих результатів; повнотою і статистичною значущістю досліджуваного матеріалу.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і результати дослідження обговорено на: міжнародній науково – методичній конференції “Сучасні технології навчання у навчальному процесі вищих навчальних закладів” (м. Рівне, 1999); на регіональній науково – методичній конференції “Харківська вища школа на рубежі століть” (м. Харків, 2001); всеукраїнській науково – практичній конференції “Розвиток особистості в системах трудової та професійної підготовки молоді” (м. Кривий Ріг, 2002); всеукраїнській науково – методичній конференції “Актуальні проблеми безперервної освіти” (Харків, 2003). Проміжні і кінцеві результати обговорювались в Національному університеті внутрішніх справ на засіданнях кафедр: іноземних мов (м. Харків 1999 – 2003 рр.); загальної психології та педагогіки (м. Харків 2001 – 2003 рр.) та в Харківському військовому університеті на засіданнях кафедри психології та педагогіки (2002 – 2003 рр.).

Особистий внесок здобувача полягає у розробці та експериментальному дослідженні змісту й дидактичної системи організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України. У науковій праці “Розвиток особистості курсантів вищих навчальних закладів МВС України в процесі їх професійної підготовки до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях” у співавторстві з Т.І. Томах здобувачем розроблено основні положення і етапи розвитку особистості.

Публікації. За матеріалами дослідження автором опубліковано 12 наукових статей, з них 11 одноосібних, 7 – у фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків (167 сторінок), списку використаних джерел із 202 найменувань, з них 31 – іноземними мовами, 7 додатків (43 сторінки), 38 таб-лиць, 1 діаграми, 13 рисунків, 12 графіків. Повний обсяг дисертації становить 231 сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, сформульовано гіпотезу, розкрито методологічну основу, наукову новизну і практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження у практику вищих навчальних закладів України.

У *першому розділі* - “Психолого-педагогічні основи професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях” – розкрито завдання, функції, види та напрями міжнародної правоохоронної діяльності;

висвітлено змістові компоненти професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до міжнародної правоохоронної діяльності; визначені та теоретично обґрунтовані дидактичні шляхи організації цієї підготовки.

У літературі зазначено, що працівники правоохоронці виконують на міжнародному рівні різноманітні функції: від аналітичної діяльності, пов'язаної зі збором та обробкою інформації до моніторингу службової діяльності місцевих правоохоронних органів та виконання безпосередніх оперативних завдань з підтримки правопорядку в країні перебування місії. Здійснення цих функцій відбувається шляхом виконання цілої низки спеціальних завдань, визначених міжнародними документами та законодавством України.

Разом з тим, у дослідженні стверджується, що незважаючи на різноманітність функціональних обов'язків, українські працівники Національного центрального бюро Інтерполу та Цивільної поліції ООН виконують правоохоронну діяльність, якій притаманні специфічні особливості. Вони потребують високого рівня загальної професійної підготовки фахівців, який має доповнюватись спеціальною підготовкою та формуванням відповідних професійно значущих якостей.

Таким чином, професійна підготовка курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях набуває чітко визначеної блокової побудови: юридичний, блок бойової та службової і додаткової підготовки, а основою для них є загальноосвітній блок. Як основні складові кожного з блоків (видів) професійної підготовки працівників міжнародних правоохоронних організацій визначено: 1) систему загальних для ряду юридичних професій знань; 2) певний обсяг спільних для ряду окремих спеціальностей знань, умінь і навичок; 3) певний обсяг знань, умінь і навичок для спеціалізації фахівців міжнародної правоохоронної діяльності.

Визначаючи зміст професійної підготовки курсантів до роботи у міжнародних правоохоронних організаціях, ми зупинились на таких напрямках діяльності: соціальна, реконструктивна, організаційна, посвідчувальна, комунікативна, пошукова. Ці напрямки пов'язані з вищезазначеними блоками цієї підготовки, які базуються на професійних знаннях, що формують уміння і навички. При цьому нами враховувались прийоми розумової діяльності (визначення і пояснення понять, виокремлення головного, порівняння, узагальнення, конкретизація, доведення). Одночасно визначались професійно значущі якості курсантів, до яких віднесли: патріотизм, інтернаціоналізм, політичну зрілість, громадянську мужність, самостійність ініціативність, дисциплінованість, відповідальність та інші.

На основі таких підходів у змісті професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях виокремлено компоненти: 1) пізнавальний та професійний досвід; 2) професійно значущі якості особистості; 3) професійно спрямоване емоційно-ціннісне ставлення до навчання та майбутньої професійної діяльності. Узагальнюючи вищезазначене, в роботі теоретично обґрунтовано модель професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях (рис. 1).

Рис. 1. Модель професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях

На підставі вивчення вимог до працівників, які здійснюють міжнародну правоохоронну діяльність, визначення їх професійно значущих особистісних якостей, а також внаслідок сформованого змісту їх професійної підготовки та аналізу організації процесу навчання курсантів у ВНЗ МВС України, визначено основні дидактичні шляхи забезпечення якісної професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях, а саме: наявність засобів навчання, відповідних змісту та способам майбутньої професійної діяльності; організація активної та самостійної пізнавальної діяльності курсантів у процесі опанування професійними знаннями, уміннями і навичками; формування у курсантів прийомів розумової діяльності та оволодіння новими та більш ефективними способами діяльності на професійному матеріалі; організація процесу навчання з урахуванням власного досвіду і розвиток професійної спрямованості особистості курсантів на міжнародну правоохоронну діяльність.

У розділі 2 “Експериментальне дослідження організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до міжнародної правоохоронної діяльності” описано експериментальну дидактичну систему організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях; висвітлено підходи до діагностики ефективності професійної підготовки фахівців даного профілю; висвітлено організацію, методику і хід експериментального дослідження ефективності впровадження розробленої дидактичної системи професійної підготовки курсантів в процес навчання.

Запропонована дидактична система організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до міжнародної правоохоронної діяльності була спрямована на реалізацію основних дидактичних шляхів вдосконалення цієї підготовки, визначених в процесі теоретичного дослідження проблеми. Основними складовими дидактичної системи стали: дидактичні шляхи організації підготовки; місце підготовки (у системі підготовки кадрів для роботи в міжнародних правоохоронних організаціях); мета (формування особистості працівника міжнародних правоохоронних організацій); суб’єкти (курсанти ВНЗ МВС України) і об’єкти (спрямованість, професійний досвід, професійно значущі якості особистості); компоненти підготовки: структурні (цільовий, змістовий, технологічний, діагностичний, оцінно-результативний); функціональні (соціальний, реконструктивний, організаційний, посвідчувальний, комунікативний, пошуковий); організаційні.

За основний засіб навчання було обрано комплекс пізнавальних завдань, який створювався у відповідності, як до змісту навчального матеріалу, так і до рівня розвитку пізнавальних можливостей і пізнавальної самостійності курсантів. Завдання мали професійну спрямованість за змістом та способами розв’язання. Значну частину завдань склали випереджаючі та проблемні пізнавальні завдання.

Комплекс завдань передбачав певний взаємозв’язок між ними, обумовлений цілями та завданнями викладання окремої дисципліни, а також функціями міжнародної правоохоронної діяльності та мала певну ієрархічну структуру, яка була адаптована до впровадження у навчальний процес вищих навчальних закладів МВС України. Важливу роль у системі відіграють комплексні випереджаючі завдання, кожне з яких є певним діяльнісним блоком і складається із завдань меншого ступеня узагальнення, спрямованих на отримання, переробку й застосування навчальної інформації у відповідному контексті майбутнього професійного використання.

Виконання сукупності комплексних пізнавальних випереджаючих завдань професійної спрямованості передбачало здійснення курсантами сенсорно-перцептивних, розумових і комплексно-практичних дій, пов’язаних з одержанням необхідної інформації, її використанням та застосуванням в нових умовах навчально – пізнавальної діяльності за семантичною, імітаційною та соціальною моделями (рис.2).

Рис. 2. Дидактична система організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до міжнародної правоохоронної діяльності

Поєднання випереджаючого характеру, професійної спрямованості й системності у побудові пізнавальних завдань, введених у процес навчання, забезпечувало ретроспективну діяльність курсантів із урахуванням їх життєвого й пізнавального досвіду та прогностичну пізнавальну діяльність, що здійснювалась як процес, спрямований на одержання професійних знань, формування професійних умінь і навичок, які є необхідними для здійснення навчальних пізнавальних завдань одного, декількох занять (близьке та середнє перспективне орієнтування) або потенційно необхідними для виконання майбутніх професійних обов'язків (далеке перспективне, "прикладне" орієнтування).

У процесі теоретичних і констатуючих досліджень було виявлено основні критерії, які визначають ефективність професійної підготовки курсантів: якість професійних знань (обсяг, міцність, усвідомленість, системність); формування професійних умінь, навичок, прийомів розумової діяльності та здатності до їх різноступеневого переносу; пізнавальна самостійність; пізнавальна потреба; професійний інтерес; професійна спрямованість особистості; мотиви, адекватні професійній діяльності; емоційне задоволення від здійснення пізнавальної діяльності.

На основі зазначених критеріїв ефективності професійної підготовки курсантів до міжнародної правоохоронної діяльності та описаної діагностичної процедури було виділено високий, середній та низький рівні готовності до такої діяльності як суму відповідних показників за кожним із критеріїв.

У проведеному експериментальному дослідженні дидактичної системи організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях взяли участь 305 курсантів Національного університету внутрішніх справ. Дослідну перевірку якості професійної підготовки курсантів було організовано шляхом здійснення порівняння результатів, отриманих: а) на початковому та кінцевому етапах дослідження; б) в групах, в яких експеримент проведено на матеріалі різних дисциплін. Таким чином, 152 курсанти п'яти навчальних груп першого року навчання склали першу експериментальну і першу контрольну групи. В цих групах експериментальне навчання було організоване на матеріалі дисципліни "Іноземна мова (англійська)". 153 курсантів третього курсу Національного університету внутрішніх справ склали другу експериментальну та другу контрольну групи. В вищезазначених групах експеримент проведено на матеріалі дисципліни "Адміністративне право України". Експериментальне дослідження проводилось на Спеціальному факультеті, який готує фахівців до здійснення міжнародної правоохоронної діяльності, та на Юридичному факультеті того ж університету.

Під час формуючого експерименту вимірювались рівні прояву зазначених вище критеріїв ефективності професійної підготовки. Аналіз результатів показав, що наприкінці дослідження, як в експериментальних, так і в контрольних групах, спостерігалось збільшення кількості курсантів, які мають середні та високі показники за кожним із критеріїв і відповідне зменшення тих, які мають низькі показники. Проте, за всіма досліджуваними критеріями результати в експериментальних групах були вищими. На основі аналізу окремих показників ефективності запропонованої дидактичної системи професійної підготовки курсантів були визначені комплексні показники рівнів їх професійної готовності. Вищезазначені рівні відповідають визначеним у дослідженні рівням професійної підготовки курсантів: високому (творчому), середньому (варіативно – реконструктивному), низькому (репродуктивному) (табл. 1).

Зміни рівнів професійної готовності курсантів під час експериментального дослідження

Рівні	Групи (кількість курсантів у %)							
	Експериментальна група Е1 92 особи		Експериментальна група Е2 97 осіб		Контрольна група К1 60 осіб		Контрольна група К2 56 осіб	
	початок	кінець	початок	кінець	початок	кінець	початок	кінець
високий	6,8	18,9	10,3	23,7	8,1	12,5	13,8	21,5
середній	15,7	38,1	19,6	40,2	16	28,3	23,7	40,1
низький	77,5	43	70,1	36,1	75,9	59,2	62,5	38,4

Як свідчать результати порівняльного аналізу, показники рівнів готовності курсантів до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях під час експерименту суттєво зростають в експериментальних групах. Так, на вищому рівні відсоток курсантів в експериментальних групах збільшився у середньому на 12,75, а у контрольних групах – на 6,05. На низькому рівні в експериментальних групах відсоток курсантів зменшився на 34,25, а в контрольних на 20,55. Таким чином, кількісний і якісний аналіз результатів формуючого експерименту підтвердив правильність висунутої автором гіпотези та дозволяє стверджувати, що запропонована дидактична система організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи у міжнародних правоохоронних організаціях є результативною.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури було визначено, що проблема професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях пов'язується з відображенням в процесі навчання майбутніх фахівців певних сторін (видів, напрямів) їх професійної діяльності. З функцій, які виконують працівники міжнародних правоохоронних організацій виділяють: аналітичну діяльність, пов'язану зі збором і обробкою інформації, моніторинг службової діяльності місцевих правоохоронних органів під час перебування у місії, виконання безпосередніх оперативних завдань з підтримки правопорядку і та ін. Серед шляхів реалізації таких функцій дослідники визначають виконання спеціальних завдань, що передбачені міжнародними документами та законодавством України. У всіх сторонах (видах, напрямках) такої діяльності проявляються відповідні професійно значущі якості особистості працівників даного профілю, їх професійний і пізнавальний досвід (професійні знання, уміння, навички, прийоми розумової діяльності та їх різноступеневий перенос); емоційно-ціннісне ставлення до дійсності (професійні інтереси та потреби; емоційне задоволення від здійснення професійної діяльності; мотиви, адекватні майбутній професійній діяльності; професійна спрямованість особистості).

2. У змісті професійної підготовки курсантів до роботи у міжнародних правоохоронних організаціях виділено такі сторони (види, напрями) діяльності: соціальна, реконструктивна, організаційна, посвідчувальна, комунікативна, пошукова. Вони пов'язані з блоками, які базуються на професійних знаннях, що формують уміння і навички: юридичний, блоки бойової, службової та додаткової професійної підготовки, з урахуванням прийомів розумової діяльності (визначення і пояснення понять, виокремлення головного, порівняння, узагальнення, конкретизації, доведення). Одночасно визначались професійно значущі якості курсантів, серед яких: патріотизм, інтернаціоналізм, політична зрілість,

громадянська мужність, самостійність, ініціативність, дисциплінованість, відповідальність та інші.

До змістових компонентів віднесено: пізнавальний та професійний досвід, професійно значущі якості особистості, професійно спрямоване емоційно – ціннісне ставлення до навчання та майбутньої професійної діяльності.

3. У модель професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях введено: сторони (види, напрями) діяльності (соціальну, реконструктивну, організаційну, посвідчувальну, комунікативну, пошукову); мету (формування особистості працівника: спрямованість, професійний досвід, професійно значущі якості особистості); змістові блоки (види) підготовки (загальноосвітній, юридичний, блок бойової та службової підготовки, блок додаткової підготовки); зміст підготовки (професійно значущі якості особистості працівників даного профілю, їх професійний і пізнавальний досвід та емоційно-ціннісне ставлення до дійсності); організацію підготовки.

4. Дидактична система організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України – це сукупність взаємозв'язаних і взаємозалежних компонентів процесу навчання, які спрямовані на формування особистості працівника міжнародних правоохоронних організацій відповідно до змісту та характеру його професійної діяльності. У якості компонентів дидактичної системи обрані: дидактичні шляхи організації підготовки курсантів; місце підготовки (у системі підготовки кадрів для роботи в міжнародних правоохоронних організаціях); мета (формування особистості працівника міжнародних правоохоронних організацій); суб'єкти (курсанти ВНЗ МВС України) і об'єкти (суб'єктні якості: спрямованість, професійний досвід, професійно значущі якості особистості); компоненти підготовки (структурні: цільовий, змістовий, технологічний, діагностичний, оцінно – результативний; функціональні: соціальний, реконструктивний, організаційний, посвідчувальний, комунікативний, пошуковий; організаційний). Системоутворюючим фактором було обрано спрямованість на підвищення якості професійної підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів.

5. Визначено критерії та показники готовності до професійної діяльності майбутніх працівників правоохоронних організацій: якості професійних знань (обсяг, міцність, усвідомленість, системність); сформованість професійних умінь, навичок, прийомів розумової діяльності; здатність до різноступеневого переносу професійних знань, умінь, навичок, прийомів розумової діяльності; пізнавальна самостійність; пізнавальна потреба; професійний інтерес; професійна спрямованість особистості; мотиви, адекватні професійній діяльності; емоційне задоволення від здійснення пізнавальної діяльності.

На основі сформованих критеріїв визначено й охарактеризовано три рівні готовності курсантів до професійної діяльності: високий, середній, низький.

6. Одним з основних засобів дидактичної системи організації підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях обрано комплекс пізнавальних завдань, які відповідають змісту навчального матеріалу та рівню розвитку пізнавальних можливостей і самостійності курсантів, мають професійну спрямованість, випереджаючий та проблемний типи. Пізнавальні завдання випереджаючого характеру професійної спрямованості визначаємо як завдання, змістовим наповненням яких є елементи професійних знань, з якими знайомляться курсанти до проходження складних тем на занятті; завдання, які припускають самостійне або частково самостійне оволодіння курсантами професійним матеріалом та його засвоєння у процесі виконання таких видів діяльності, які частково наближаються до майбутньої професійної та передбачають застосування відповідних способів дій.

Комплекс таких завдань спрямовується на здійснення курсантами сенсорно – перцептивних, розумових і комплексно – практичних дій, пов'язаних з одержанням необхідної інформації, її використанням та застосуванням в нових умовах навчально-пізнавальної діяльності

Такі завдання мають свою структуру у вигляді ієрархічної багаторівневої підпорядкованості супідрядних однорівневих завдань, в якій виконання більших за обсягом, комплексних, випереджаючих, професійно спрямованих завдань передбачає відпрацьовування курсантами певних частин професійних знань у відповідному контексті їх майбутнього “професійного” використання.

7. Формуючий експеримент підтвердив ефективність дидактичної системи організації професійної підготовки курсантів до роботи в міжнародних правоохоронних органах.

Кількісні і якісні показники рівнів готовності курсантів до такої діяльності, показали, що основна кількість курсантів експериментальних груп знаходиться на високому (21,3%) та середньому (39,5%) рівнях готовності, а в контрольних групах відповідно 17% та 34,2%.

Дане дослідження не вичерпує всіх питань проблеми. Подальший науковий пошук передбачає визначення психолого-педагогічних умов професійної підготовки курсантів до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кізілова Л.Д. Психологія особистості працівника міжнародних правоохоронних організацій в системі правоохоронних відносин // Вісник університету внутрішніх справ. – Харків: УВС, 1999. – № 5. – С. 275 – 279.

2. Дягілева Л.Д. Розвиваюча функція системи завдань випереджаючого характеру з професійною спрямованістю // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Збірник наук. праць / Редкол.: І.Я. Зязюн (голова) та ін. – Київ – Вінниця: ДОВ Вінниця, 2000. – С. 348 – 350.

3. Дягілева Л.Д. Застосування системи завдань випереджаючого характеру в системі професійної підготовки // Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Т. Шевченка (педагогічні науки). – Луганськ: ЛДПУ, 2000. - №1.– С. 75 – 80.

4. Дягілева Л.Д. Дидактичні функції системи завдань випереджаючого характеру з професійною спрямованістю // Сучасні підходи до оптимізації педагогічного процесу. Зб. наукових праць. Проблеми сучасного мистецтва і культури. – Київ: Науковий світ, 2001. – С. 35 – 41.

5. Дягілева Л.Д. Вплив системи завдань випереджаючого характеру на запам'ятовування курсантами вищих закладів освіти МВС навчального матеріалу // Сучасні проблеми професійної підготовки фахівців: методичний аспект. Зб. наукових праць. Проблеми сучасного мистецтва і культури. – Київ: Науковий світ, 2001. – С. 65 – 69.

6. Дягілева Л.Д. Підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України до діяльності в міжнародних правоохоронних організаціях // Проблеми дидактичного забезпечення навчального процесу. Зб. наукових праць. Проблеми сучасного мистецтва і культури. – Київ: Науковий світ, 2001–С.36-40.

7. Дягілева Л.Д. Застосування завдань випереджаючого характеру в процесі модульного навчання // Проблеми розробки та впровадження модульної системи професійного навчання (модуль 2001). Зб. наукових праць. Проблеми сучасного мистецтва і культури. – Київ: Науковий світ, 2001. – С. 196 – 200.

8. Дягілева Л.Д. Психолого-педагогічні аспекти підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях // Розвиток інноваційних процесів у навчально-виховних закладах: Збірник наукових праць. Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – Харків: Стиль-Издат, 2003. – С. 39 – 47.

9. Дягілева Л.Д. Використання дидактичної моделі організації навчально –пізнавальної діяльності курсантів за допомогою системи завдань випереджаючого характеру як втілення нової педагогічної технології в процес навчання // Сучасні технології навчання у навчальному процесі вищих навчальних закладів: Матеріали міжнародної науковометодичної конференції 10-12 листопада 1999 р. ч. II. Рівне: РДТУ, 1999. – С. 26 – 30.

10. Дягілева Л.Д. Система завдань випереджаючого характеру з професійною спрямованістю як спосіб підвищення активізації професійної підготовки курсантів вузів МВС // Харківська вища школа на рубежі століть: Матеріали конференції. Регіональна науково-методична конференція 22 лютого 2001 р. / Ред. Т.О. Маркова. – Х.: Вид. центр ХНУ, 2001. – С. 128 – 131.

11. Дягілева Л.Д., Томах Т.І. Розвиток особистості курсантів вищих навчальних закладів МВС України в процесі їх професійної підготовки до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях // Розвиток особистості в системах трудової та професійної підготовки молоді: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Жовтень 2002 р. Кривий Ріг: Видавництво "І.В.І", 2002. – С. 145 – 147.

12. Дягілева Л.Д. Професійна підготовка працівників міжнародних правоохоронних організацій // Актуальні проблеми безперервної освіти: Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції. – Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2003. – С. 56 – 57.

АНОТАЦІЇ

Дягілева Л.Д. Підготовка курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національна академія державної прикордонної служби України, Хмельницький 2004.

У дисертації теоретично обґрунтовано зміст та розроблена модель професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях. Визначені основні дидактичні шляхи підвищення ефективності професійної підготовки працівників правоохоронних органів до здійснення міжнародної правоохоронної діяльності. Розроблено дидактичну систему організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до роботи в міжнародних правоохоронних організаціях та комплекс професійно орієнтованих пізнавальних завдань як її складову. На підставі визначених та теоретично обґрунтованих критеріїв, показників та рівнів експериментально перевірено ефективність дидактичної системи організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС України до міжнародної правоохоронної діяльності.

Ключові слова: міжнародна правоохоронна діяльність, модель професійної підготовки, дидактична система організації професійної підготовки, пізнавальні завдання.

Дягілева Л.Д. Подготовка курсантов высших учебных заведений МВД Украины к работе в международных правоохранительных организациях. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальная академия государственной пограничной службы Украины, Хмельницкий, 2004.

Исследование посвящено проблемам подготовки специалистов нового профиля правоохранительной деятельности – работа в международных правоохранительных организациях.

В диссертации выделено содержание, разработана и теоретически обоснована модель профессиональной подготовки курсантов высших учебных заведений МВД Украины к работе в международных правоохранительных организациях,

Определены и теоретически обоснованы дидактические пути повышения эффективности профессиональной подготовки курсантов в вузах МВД Украины, в том числе: обеспечение соответствия способов обучения курсантов содержанию и способам их будущей профессиональной деятельности, организация активной и самостоятельной познавательной деятельности курсантов в процессе овладения профессиональными знаниями, умениями, навыками, формирование у курсантов приемов умственной

деятельности и овладение ими новыми и более эффективными способами деятельности на профессиональном материале; организация процесса обучения с учетом личного опыта курсантов и развитие профессиональной направленности их личности на международную правоохранительную деятельность.

На основании выделенных в работе дидактических путей повышения эффективности профессиональной подготовки курсантов в вузах МВД Украины диссертантом разработана дидактическая система организации профессиональной подготовки курсантов к осуществлению международной правоохранительной деятельности.

Автором теоретически обоснована роль познавательных заданий опережающего характера профессиональной направленности как одного из основных компонентов этой дидактической системы. Познавательные задания профессиональной направленности определены как задачи, содержательным наполнением которых являются элементы профессиональных знаний. Курсанты знакомятся с ними перед прохождением сложных тем на занятии. Такие задания предполагают самостоятельное или частично самостоятельное овладение курсантами профессиональным материалом и его усвоение в процессе выполнения таких видов деятельности, которые частично приближаются к будущей профессиональной, и предусматривают применение соответствующих способов действий.

В диссертации определены и обоснованы критерии эффективности подготовки курсантов к международной правоохранительной деятельности, показатели и уровни такой подготовки в практике обучения в вузах МВД.

Экспериментально определена положительная динамика в уровнях профессиональной подготовки курсантов к международной правоохранительной деятельности. Доказано, что организация адекватной системы профессиональной подготовки предусматривает реализацию определенных автором дидактических путей повышения эффективности такой подготовки.

Внедрение разработанной дидактической системы в процесс обучения будущих работников правоохранительной системы влияет на повышение эффективности их профессиональной подготовки по критериям: качества профессиональных знаний (объема, прочности, осознанности, системности); формирования профессиональных умений, навыков, приемов умственной деятельности; способности к осуществлению их переноса; познавательной самостоятельности, познавательной потребности, профессионального интереса, профессиональной направленности личности; мотивов, адекватных профессиональной деятельности.

Предложенные автором методики профессиональной подготовки и диагностики ее уровней могут быть широко использованы в практике высших учебных заведений правоохранительной системы.

Ключевые слова: международная правоохранительная деятельность, модель профессиональной подготовки, дидактическая система организации профессиональной подготовки, познавательные задания.

Diagileva L. D. Training of the cadets of the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine for work at the international law enforcement agencies. - Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on speciality 13. 00. 04. – theory and methods of vocational education. – The National Academy of State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi, 2004.

The professional training model of cadets of the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine for work at the international law enforcement agencies and its context have been theoretically substantiated. The main didactic ways of increasing the efficiency of professional training of the personnel of the international law enforcement agencies

for carrying out international law enforcement activities have been defined. The didactic system of organizing the professional training of the cadets of the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine at the international law enforcement agencies and the complex of the professionally oriented cognitive tasks have been elaborated and experimentally verified on the ground of theoretically defined criteria and levels.

Key words: international law enforcement activity, professional training model, didactic system of organizing the professional training, cognitive tasks.